

ЧАСТКИ ЯК ЗАСОБИ ЕКСПЛІКАЦІЇ СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНОГО СМISЛУ ВИНЯТКОВOSTI В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ МАРІЇ ТКАЧІВСЬКОЇ

Ірина Джочка, Марія Гуменів

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: iryna.dzhochka@pnu.edu.ua*

Мета. У статті представлено результати аналізу семантико-прагматичних характеристик часток, які реалізують загальний комунікативний смисл винятковості. Матеріалом дослідження послужив художній текст романів сучасної української письменниці Марії Ткачівської «Тримайся за повітря» та «Я і мій Дон Жуан», основну увагу зосереджено на дискурсоцентричному потенціалі частки «навіть».

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю з'ясування усіх семантико-прагматичних і синтагматичних ознак часток «навіть», «лише», «тільки», «аж» тощо, які є досить частотними в сучасному художньому тексті й допомагають мовцеві виділити той чи інший компонент висловлення відповідно до комунікативної мети.

Результати дослідження. З'ясовано, що однією з найбільш уживаних часток, яка реалізує функцію виділення чого-небудь у клас, вияву максимальної чи максимальної межі чогось, що зазвичай протиставлене певній нормі, в аналізованому художньому тексті є частка «навіть». Основний комунікативний смисл часто супроводжуваний різноманітними аксіологічними компонентами. Уживання цієї частки вказує на несподіваність чи неочікуваність перебігу подій для мовця. Це пов'язано з невідповідністю того, що входить у сферу дії частки «навіть», прийнятним для мовця нормам, звичкам, стереотипам та ін. Водночас аналізована частка може виступає у висловленні одним із засобів творення комічного ефекту. Сфера лексичної дії частки «навіть» – суб'єкти, об'єкти, предикати, темпоральні, локативні та ін. поширювачі.

Практичне значення. Простежено основні комунікативні смисли часток «лише», «тільки», «аж». Виділяючи щось виняткове серед потенційних компонентів певної групи об'єктів, ознак чи станів, частка «лише» констатує винятковість, тоді як лексема «навіть» її інтерпретує. Загальний семантико-прагматичний смисл винятковості частки «тільки» – виділення мовцем у повідомленні певного компонента в мінімальний чи максимальний клас, який протиставлено іншим класам. Таке

виділення також пов'язане з авторським коментарем. Частина «аж», виражаючи семантику винятковості, експлікує водночас прагматичні відтінки неочікуваності, несподіваності, межовості. Усі частки, виражаючи окремі грані комунікативного смислу, можуть вступати в синонімічні зв'язки.

Ключові слова: частка; семантико-прагматичний смисл; дискурсивне слово; прагматика винятковості, художній текст.

Постановка наукової проблеми та її значення. Художній текст як особлива форма репрезентації сукупності знань та уявлень людини про довкілля був і залишається у фокусі уваги багатьох дослідників різних наукових галузей, зокрема літературознавства, лінгвістики, культурології, психології тощо. Художній дискурс, утілений у художньому тексті, на думку сучасних лінгвістів, «створює світ, що містить у собі певний зміст, почуття, експресію, а до його обов'язкових складників належить цілісність його сприйняття читачем; дискурс художнього твору є не тільки основою, обрамленням, фоном, він постає як стиль мислення та мовлення автора, які він вкладає у персонажів твору» [13, с. 53]. Дослідження художнього дискурсу чи художнього тексту неможливо здійснити без аналізу семантичних і прагматичних властивостей слів, які вибудовують його структуру. На сьогодні такі слова найчастіше визначають як дискурсивні, оскільки основною їхньою функцією є формування структури дискурсу. Погоджуємося із твердженням Ф. Бацевича, що саме частки найбільш повно репрезентують природу дискурсивних слів, стаючи їхнім осердям у кожній ідіотетичній мові [1, с. 21]. Уважаємо, що саме частки стають «родзинкою» ідіостиллю письменника, допомагаючи митцеві творити неповторний світ різноманітних семантико-прагматичних смислів, формуючи емпатичні зв'язки між мовцем і слухачем, атмосферу інтимності, демонстрацію щирості, симпатії чи особистої заангажованості особою співрозмовника, співвідносячись з іллокутивними показниками (згода, незгода, оцінка, питання і т. ін.) [1, с. 13–15]. Усе сказане зумовлює **актуальність** пропонованої наукової розвідки. Частки як виразники різноманітних семантичних і прагматичних інтенцій мовця в художньому тексті певного автора стали об'єктом дослідження в багатьох мовознавчих розвідках. Частку як елемент ідіостиллю Оксани Забужко розглядає М. Кульматицька [7]; семантико-прагматичні смисли часток у художньому тексті В. Стефаника, Лесі Українки, В. Шкляра описані в наукових розвідках І. Джочки [2; 3; 4]; синтаксичне призначення часток, які виступають засобами ускладнення структури певних синтаксичних одиниць, у фокусі зацікавлень Н. Іваницької (проза Михайла Стельмаха) [5] та В. Чолкан (мова творів І. Франка) [14] та ін. Художній текст Марії Ткачівської, відомої української письменниці, перекладача та педагога, уперше стає об'єктом дослідження в зазначе-

ному ракурсі. Активність вживання дискурсивних слів є одним з показників визначення рівня володіння мовою. Достатньо обґрунтованим вважаємо твердження, висловлене А. Вежбицькою: «Якщо людина, що вивчає яку-небудь мову, не зможе оволодіти вживанням часток, комунікативна компетенція такої людини буде трагічно неповною» [15]. Художній дискурс Марії Ткачівської щедро наповнений частками, що найбільшою мірою формують комунікативний компонент висловлення, передаючи зміну смислових, експресивних, оцінних та ін. акцентів мовленнєвої взаємодії мовців, а також виступають важливими засобами формування когезії й когерентності тексту.

У межах статті зупинимось на аналізі часток, які виконують «комунікативну функцію “коментування” виділення чогось у клас, групу, виявлення крайньої (мінімальної чи максимальної) межі чогось, як правило, протиставленого нормі, звичаю тощо, а також посилення аксіологічних аспектів деякого мовного виразу» [1, с. 186].

Метою нашого дослідження є характеристика семантико-прагматичного смислу лексеми *навіть* у контексті континууму часток, що формують комунікативний смисл винятковості. Відповідно до мети ставимо такі **завдання**: визначити реєстр часток, які в аналізованому художньому тексті репрезентують семантику і прагматику винятковості; охарактеризувати семантико-прагматичні вияви зазначених часток; розглянути найважливіші синтагматичні позиції указаних лексем щодо виявів своєї сфери дії. **Об'єктом** аналізу є частки із прагматикою винятковості в художньому тексті романів Марії Ткачівської «Тримайся за повітря» та «Я і мій Дон Жуан», основну увагу зосереджено на дискурсоцентричному потенціалі частки *навіть*. **Предметом** аналізу стали семантико-прагматичні вияви лексеми *навіть*, а також часток *тільки*, *лиш*, *аж*, *хоч* тощо. У дослідженні застосовано описовий і порівняльний методи, а також контекстуальний аналіз.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Серед усього лексичного різноманіття мови особлива роль у тому чи тому тексті належить часткам, оскільки вони найяскравіше відображають ідіостиль письменника, характеризують його манеру оповіді. Саме частки більшою чи меншою мірою допомагають мовцеві віддзеркалити різноманітні онтологічні, гносеологічні та лінгвокультурні пресупозиції носіїв конкретної мови. «Виявляючись на рівні дискурсів (текстів), пресупозиції, які уводять частки, або які ними підтримуються, стають рушійними елементами розвитку змісту комунікації, руху дискурсивних (текстових) смислів» [1, с. 69].

Аналізуючи художній текст Марії Ткачівської, простежили, що визначальними в ньому часто є партикули, за допомогою яких письменниця вносить різні смисли в структуру своїх творів, підкреслює те, що, на її думку, слід донести до читача, створює особливу мовну картину світу.

До часток із загальним комунікативним смислом винятковості, які є часто вживаними як у сучасному українському мовленні, так і в ідіостилі М. Ткачівської, належать лексеми *навіть*, *тільки*, *лиш*, *геть*, *просто*, *прямо*, *хоч*. Лексеми, належні до указаної групи часток, уже ставали об'єктом дослідження в сучасній українській лінгвістиці [1, с. 180–217; 6; 8; 9], проте вперше предметом аналізу стала семантика та прагматика цих часток в ракурсі дискурсотвірного потенціалу на матеріалі художнього тексту одного автора.

Розглядаючи лексему *навіть* серед інших дискурсивних слів, зауважимо, що вона експлікує значення, які стосуються змісту повідомлень, що є характерною ознакою й інших часток указаної групи. Лексема маркує ремаричну позицію слів у тих чи інших сферах дії [1, с. 181].

Марія Ткачівська використовує партикулу *навіть* перш за все для того, щоб звернути увагу читача на різні деталі, які часто є ключовими в тексті й проводять межу між людиною і світом. Цією часткою письменниця вносить різні семантико-прагматичні елементи у сферу дискурсу. У словнику частку *навіть* характеризують як таку, яка «вживається для виділення і підсилення значення того слова або словосполучення, якого стосується» [10].

У змісті висловлення частка *навіть* підкреслює насамперед інформативно-семантичну значущість компонента, що входить у сферу дії і в такий спосіб реалізує свій емоційно-оцінний потенціал на фоні таких конструкцій експресивного синтаксису, як вставні, сегментовані, парцельовані структури, лексичний повтор [9, с. 58]. Якщо говорити про функціональну специфіку частки *навіть*, то вона насамперед пов'язана з тим, що на перший план виводить інформацію, яка, з погляду мовця, є найціннішою [8, с. 127].

Розглянемо позицію частки *навіть* поряд із предикативним центром та різними поширювачами, щоб простежити основну інформаційну значущість, яку закладає в певній мовленнєвій синтагмі письменниця, використовуючи цю частку.

Надаючи частці *навіть* позицію поряд із суб'єктом, авторка включає цей суб'єкт у ряд однорідних членів речення, акцентуючи при цьому на останньому, і в такий спосіб зазначає, що цей елемент найбільш неочікуваний для реципієнта серед інших суб'єктів: *На підвіконні стояло всіляке причандалля: книжки, конспекти, трохи новорічних прикрас, навіть ваза для квітів* [12, с. 48]; *Гостей приймали у двох величезних напіналах... Усередині – столи, лавки, навіть підлога* [12, с. 203]. У першому випадку авторка акцентує за допомогою частки на тому, що у студентському помешканні можна знайти будь-що, а у другому – вказує на незвично високий рівень підготовки весілля в палатці, що говорить насамперед про заможність родини.

Натомість частка *тільки* виражає у відповідному контексті семантико-прагматичний смисл «виділення чогось у мінімальний винятковий клас»: *Сіла на коліна і нарешті викотила із серця білу сльозу, яку бачила тільки ковзанка. Єдина, кому я могла довірити свій смуток...* [11, с.10], а частка *лише* вказує на виділення мовцем когось або чогось виняткового серед потенційних членів певного класу об'єктів: *Лише Йосип спокійно сидів на веранді й чекав* [12, с. 140]. Так само авторка створює й градаційний ряд: *То була не цвіль, не сирість, навіть не мишачий сморід* [11, с. 95]. Так описано умови, у яких живуть люди на «заробітках», наростаюча градація супроводжується сенсорними відчуттями і за допомогою партикули *навіть* вказується на ще неприємніше відчуття.

Завдяки поєднанню суб'єкта із часткою *навіть* також створюється значення винятковості обставин у житті людини крізь порівняння: *Цілий світ узяти на плечі не зміг би навіть Геракл* [11, с. 151] – акцентується на непосильності такого завдання; *Навіть птах, у якого немає кордонів неба, шукає прихистку в своєму гнізді* [11, с. 221] – зображується визначальне місце дому в житті людини, яка мандруючи, подібно до птаха, все одно хоче повернутися до власної оселі.

Для підкреслення несподіваності розгортання подій авторка поєднує частку *навіть* із предикатом. У такий спосіб предикати стають засобом вираження насамперед чогось нехарактерного для певної людини: *[Уляна] сідає за останній стіл, закладає ногу за ногу... пробігає поглядом завдання і навіть намагається щось писати* [12, с. 56]. *Світлана змінювалась на очах!.. навіть придбала косметику* [12, с. 61].

Поєднуючись із предикатами, частка *навіть* у творах Марії Ткачівської виражає також значення позитивної ознаки: *Досі він [шеф] був єдиним, хто бачив у Соломії людину і навіть розпитав її про дім та освіту* [11, с. 196]. Як бачимо у цьому прикладі, за допомогою частки підкреслюється самотність головної героїні, незацікавленість нею, і те, що тільки шеф звернув на неї увагу, створює ефект відчуження від світу.

Уживаючись в припредикатній позиції, частка *лише* вказує на обмеження вияву внутрішнього стану героя: *... Знаю лише, що коли я вчилася на другому курсі, раптом усі почали мені заздрити* [12, с. 30], тоді як частка *тільки* може виділяти в особливий винятковий клас певну дію або процес, як наприклад: *Жінки тільки й чекають, щоб чоловік утратив глузд...* [11, с. 42]. Можна стверджувати, що в наведеному контексті частка *тільки* виділяє частину речення *чекають, щоб чоловік утратив глузд* у фокус осуду, несприйняття.

За допомогою поєднання частки *навіть* із заперечною часткою *не* перед предикатом авторка намагається підсилити у своїх творах вияв негативу, заборони, який характерний для так званих роботодавців, до яких їздять заробітчани: *Вони [сеньйори] навіть не дозволяли розсувати штори* [11, с. 13]. Водночас таке поєднання у творах може вказувати на

симпатію, любов до оточення: *Їй іноді **навіть** не хотілося, щоб Наталя переїжджала* [11, с. 40]; *Фредерико розповідав про дітей та увесь час світився. Його **навіть** не драгувало, коли вони бешкетували* [11, с. 208].

Таке ж поєднання надає деяким висловленням у тексті Марії Ткачівської окличної монологічної форми, яка в одних випадках звернена до інших, а в інших – до самого себе: *Уявляєте, він [Горко] мене **навіть** не приревнував?!* [12, с. 146]; *Він [Фредерико] **навіть** не бачив мене гарною!* [11, с. 223].

Поєднуючись із темпоральними поширювачами у складному реченні, частка *навіть* підкреслює значення надії у житті, непереборності чогось попри труднощі: ***Навіть** тоді, коли ти заплющувеш очі, бачиши день і думаєш про світло* [11, с. 249]; ***Навіть** тоді, коли тебе не цікавлять чийсь думки, ти любиши* [11, с. 249].

Разом з тим таке поєднання зображує життя простої родини, коли ні посади, ні вік не можуть змінити стосунки між близькими людьми: *Вона [мама] все життя виховувала тата. **Навіть** коли він був начальником податкової* [12, с. 62]. Як бачимо, за допомоги частки *навіть* описано роль жінки у багатьох сім'ях, де вона виховує не тільки дітей, а й чоловіка, не зважаючи при цьому навіть на його високу посаду. Поряд із локативними поширювачами частка *навіть* заперечує використання чогось звичного колись у теперішньому світі: *Тепер стало немодно ходити у спортивному **навіть** у хаті* [12, с. 67]; *Сеньйор знову був у ... босоніжках на босу ногу. Чорні порепані п'яти, недоглянуті нігті. Такого не завжди побачиши **навіть** у віддаленому українському селі* [11, с. 193] – через опозицію «свій» і «чужий» авторка акцентує на тому, що за кордоном не все відповідає тому рівню, який ми очікуємо побачити, є багато такого, що не тільки не відповідає нашій ментальності, а й протиставлене їй.

Обмеження вияву чого-небудь у часових рамках передають натомисть частки *тільки* та *лише*: *Я була з ним знайома **тільки** п'ять днів* [11, с. 53]; *Дивишся вниз **тільки** тоді, коли вже вибралася на скелю* [11, с. 178]; *Отямилася **лише** тоді, коли Уляна взяла мене за ліву руку* [12, с. 202]; ***Лише** тепер відчув, що светр прилип до спини* [46, с. 12].

Частка *аж* у препозиції стосовно темпоральних елементів своєї сфери дії буде виражати прагматику винятковості сприйняття й інтерпретації мовцем часової тривалості або періоду, про які йдеться у висловленні, наприклад: *Я **аж** тоді згадала, що зранку телефонувала мама і дуже просила, щоб я приїхала додому швидше, бо треба щось допомогти* [12, с. 34]; *Додому потрапляю **аж** увечері...* [12, с. 34]. На думку мовця, указані часові маркери є для нього винятковими: *аж тоді* – запізно, несвоєчасно, *аж увечері* – герой бажав би, щоб час повернення додому настав раніше.

Із атрибутивними поширювачами частка *навіть* використовується для підсилення найвищого ступеня вияву певної ознаки: *Коли йдеться про покупки, капітулює навіть найтерплячіший чоловік, хай хоч про які стосунки йдеться!* [11, с. 76]; *Зініціювати такий плин подій не зміг би навіть найталановитіший стратег* [11, с. 86].

Ведучи оповідь у тексті від першої особи, Марія Ткачівська вдається до іронії, яка вдало поєднується із гумором головної героїні, передає її ставлення до себе та критику до навколишнього світу: *У мене – режим. Позаздрив би навіть Карл Лягерфельд* [12, с. 85]; *З повагом наливаю склянку негазованої «Моршинської»... Навіть дощові черв'яки від надміру води здихають* [12, с. 86]; *Навіть дещо змінила в гардеробі. Палицю для вішаків* [12, с. 151]; *У неї [собаки Лорі] навіть своя веб-сторінка в Інтернеті!* [11, с. 216]. Як бачимо, комічний ефект досягається насамперед при поєднанні частки *навіть* із суб'єктом. При цьому гумор досягається і при поєднанні частки із прямим об'єктом: *Робота заганяє навіть коня і не робить із мавпи людину* [12, с. 71] та з темпоральним поширювачем: *З однією з них [подруг] Фредерико навіть півроку зустрічався частіше, ніж у середу* [11, с. 212]. Порівняймо вживання інших часток із прагматикою винятковості, уведення яких у препозицію щодо певної сфери їхньої дії, допомагає авторці передати емоційно-оцінне (жартівливе, іронічне, сатиричне) ставлення мовця до тих чи тих предметів, ознак, подій: *Верблюдові легше: н'є, скільки хоче, і має аж два тижні спокою* [12, с. 134]; *Зазвичай українці запасаються провіантом аж до Португалії* [11, с. 90]; *Не одна жінка марила б хоч посидіти біля такого титана!* [11, с. 80].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, Марія Ткачівська активно використовує в художньому тексті частки *навіть*, *тільки*, *лиш*, *аж* та ін., які виражають загальний семантико-прагматичний смисл винятковості. Усі частки уживаються в різноманітних синтагматичних позиціях стосовно слів (виразів) своєї сфери дії. Такими сферами дії виступають іменні (назви осіб чи предметів), предикативні (на позначення різних видів діяльності та станів), обставинні (вияв часу, простору, причини тощо) класи слів. Частка *навіть* у творах Марії Ткачівської, поєднуючись із суб'єктами, об'єктами, предикатами та поширювачами (темпоральними, локативними та ін.) виражає різноманітні семантико-прагматичні відношення, за допомогою яких авторка намагається закріпити на певних обставинах, подіях, що супроводжують героїв її творів. Інформація, яка висувається на передній план за допомогою частки *навіть*, вносить відтінки несподіваності, підкреслює гумористичний компонент твору, супроводжує опозиційні зв'язки, виділяє ознаку. На виділення чогось виняткового серед потенційних компонентів певного класу об'єктів, ознак чи дій указує частка *лише*, проте, на відміну від лексеми *навіть*, винятковість не інтерпретується, а тільки констатується.

Авторський коментар супроводжує загальний комунікативний смисл винятковості частки *тільки*, указуючи на виділення мовцем того, про що він повідомляє адресатові, у мінімальний чи максимальний клас, що протиставлений іншим класам. Окрім семантики винятковості, частка *аж* експлікує прагматичні відтінки неочікуваності, несподіваності, межовості. З метою повного опису семантико-прагматичного наповнення часток – носіїв загального прагматичного смислу винятковості, необхідно детально проаналізувати дискурсотвірний потенціал лексем *тільки*, *лиш*, *аж*, *хоч* (аналіз яких у статті здійснено фрагментарно порівняно з часткою *навіть*), а також часток *геть*, *просто*, *прямо*, оскільки вони вносять у художній текст свої неповторні семантико-прагматичні нюанси, вступаючи іноді між собою в синонімічні зв'язки.

Література

1. Бацевич Ф. Частки української мови як дискурсивні слова: монографія. Львів: ПАІС, 2014. 288 с.
2. Джочка І. Семантико-прагматичні смисли стверджувальних часток (на матеріалі драматичного тексту Лесі Українки) // *Волинь філологічна: текст і контекст*. Універсум Лесі Українки. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. Вип. 22. С. 539–551.
3. Джочка І. Частки як виразники констатувальної модальності в романі В. Шкляра «Чорний ворон. Залишинець» // *Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 110-річчю від дня народження професора Іларіона Слинька* (Чернівці, 16-17 червня 2022 р.) / за ред. С.Т. Шабат-Савки. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 98–99.
4. Джочка І. Частки в ідіостилі Василя Стефаника: семантико-прагматичний аспект // *Прикарпатський вісник Наукового товариства імені Шевченка. Слово*. 2022. № 16 (63). С. 382–390.
5. Іваницька Н. Ускладнення структури номінацій денотатів частками (на матеріалі прози Михайла Стельмаха) // *Михайло Стельмах у новітніх парадигмах наукового знання: збірник наукових праць*. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2017. С. 126–132.
6. Канкаш Г. Д. Частки *лише*, *навіть*, *тільки* як ілокутивні індикатори сили висловлення // *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2016. Вип. 43. С. 28–33.
7. Кульматицька М. Частка як елемент ідіостилю Оксани Забужко // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного унів. Серія: Філологія*. 2015. № 8. Т. 1. С. 34–36.
8. Педченко С. Модально-експресивний потенціал видільних та вказівних партикулятивів // *Філологічні науки*. 2009. Вип 1. С. 122–129.

9. Педченко С. О. Акцентно-релятивна природа обмежувально-видільних часток // *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. праць*. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 8. С. 54–60.
10. Словник української мови online. Томи 1-13 (А-ПОКІРНО). URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=53586&page=1707>
11. Ткачівська М. Тримайся за повітря: роман. Харків: «Клуб сімейного дозвілля», 2019. 272 с.
12. Ткачівська М.Я і мій Дон Жуан. Роман. Київ: Український пріоритет, 2017. 224 с.
13. Фролова І. Є., Омецинська О. В. Специфіка художнього дискурсу та його аспектів // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2018. Вип. 87. С. 52–61.
14. Чолкан В. Частки як ускладнюючий елемент структури простого дієслівного присудка у мові творів Івана Франка // *Семантика мови і тексту: Матеріали ІХ Міжнародної конференції*. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. С. 204-206.
15. Wierzbicka A. Particles and Linguistic Relativity // *International Revue of Slavic Linguistics*. 1976. Vol. 1. № 2 / 3. P. 327-367.

PARTICLES AS A MEANS OF EXPLICATING THE SEMANTIC AND PRAGMATIC MEANING OF EXCLUSIVITY IN THE LITERARY TEXT OF MARIA TKACHIVSKA

Iryna Dzhochka, Maria Humeniv

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, Shevchenka St., 57;
e-mail: iryna.dzhochka@pnu.edu.ua*

The article presents the results of the analysis of semantic and pragmatic characteristics of particles that realize the general communicative meaning of exclusivity. The material of the study is the fictional text of the novels by the contemporary Ukrainian writer Maria Tkachivska «Hold on to the Air» and «Me and My Don Juan», with the main focus on the discourse-centered potential of the particle «even» (navit').

The relevance of the problem is due to the need to clarify all the semantic, pragmatic and syntactic features of the particles «even» (navit'), «only» (lyshe), «only» (til'ky), «as much as» (azh) etc., which are quite frequent in modern literary texts and help the speaker to highlight a particular component of the statement in accordance with the communicative purpose.

It has been found that one of the most frequently used particles in the analyzed literary text, which realizes the function of distinguishing something into a class, revealing the maximum or ultimate limit of something that is usually opposed to a certain norm, is the particle «even» (navit'). The main communicative meaning is often accompanied by various axiological components. The use of this particle indicates the unexpectedness or surprise of the course of events for the speaker. This is due to the inconsistency of what is covered by the particle «even» (navit') with the speaker's acceptable norms, habits, stereotypes etc. At the same time, the analyzed particle can be used in a sentence as a means of creating a comic effect. The scope of the lexical particle «even» (navit') includes subjects, objects, predicates, temporal, local and other distributors.

The main communicative meanings of the particles «only» (lyshe), «only» (til'ky), and «as much as» (azh) are traced. By singling out something exceptional among the potential components of a certain group of objects, features or states, the particle «only» (lyshe) states exclusivity, while the lexeme «even» (navit') interprets it. The general semantic and pragmatic meaning of the exclusivity of the particle «only» (til'ky) is the speaker's allocation of a certain component in the message to a minimum or maximum class, which is opposed to other classes. Such emphasis is also associated with the author's commentary. The particle «as much as» (azh), expressing the semantics of exclusivity, at the same time explicates pragmatic shades of surprise, unexpectedness, and boundary. All particles, expressing separate facets of communicative meaning, can enter into synonymous relations.

Keywords: *particle; semantic and pragmatic meaning; discursive word; pragmatics of exclusivity, literary text.*